

Miljö- och byggnämnden

Rapportering av åtgärdsprogram PM10 för 2023-2024

Förslag till beslut

Miljö- och byggnämnden godkänner informationen.

Sammanfattning

Samhällsbyggnadsförvaltningen och Teknikförvaltningen delger miljö- och byggnämnden, samt regionfullmäktige, Region Gotland, hur arbetet med åtgärdsprogrammet för PM10 har fortskridit under 2023-2024.

Åtgärdsprogrammet behöver revideras under 2025 eftersom det behöver revideras minst vart sjätte år så länge som luftkvaliteten inte är inom miljökvalitetsnormen. Miljö- och byggnämnden ansvarar för samordningen av revideringen, som utförs i samarbete med Tekniska nämnden.

Enligt miljökvalitetsnormen för partiklar (PM10) i utomhusluft är det inte tillåtet att dygnsmedelvärdet överstiger 50 µg/m³ under mer än 35 dygn per kalenderår.

Under 2019-2022 utfördes inte åtgärder fullt ut utifrån åtgärdsprogrammet. Miljökvalitetsnormen överskreds både 2022 och 2023.

2024 utfördes halkbekämpning med granitkross i hela Visby, samt utökad och tidigare städning på våren. 2024 ligger Region Gotland på gränsen för att överskrida miljökvalitetsnormen. Under våren 2024 fick frågan om luftkvalitet mycket medial uppmärksamhet eftersom allmänheten reagerade på de höga partikelnivåerna. Barn är extra känsliga och det finns ett särskilt engagemang kring hur barn påverkas.

2025 blir det sista året med innevarande åtgärdsprogram. Åtgärdsprogrammet har en lista med åtgärder (tabell 2) som bör utföras om tidigare åtgärder inte är tillräckliga. Där finns åtgärderna dammbindning och sänkt hastighet, vilka är planerade att utföras 2025.

EU är på gång att anta nya gränsvärden för luftkvalitet. För PM10 innebär det att Visby behöver halvera antalet partiklar i luften till 2030. Detta är en anledning att öka tempot i åtgärderna. I kommande åtgärdsprogram föreslås ett större fokus på trafikplanering och att minska antalet resor med bil genom Visby. Detta eftersom minskad biltrafik, och större andel gång, cykel och kollektivtrafik har flera fördelar för stadsutveckling och god livsmiljö. Om Region Gotland inte arbetar mer med trafikplanering så finns det sannolikt behov av dyra tekniska åtgärder för att nå miljökvalitetsnormen för luft till 2030.

För att nå målet frisk luft kommer det behövas en kombination av flera olika åtgärder. Vissa kostnader för åtgärderna finns redan i ordinarie budget, men för vissa

åtgärder krävs utökad finansiering, främst inom tekniska nämnden. Utökad finansiering söks genom mål- och budgetskrivelse, samt genom tilläggsanslag. En förutsättning för att kunna utföra åtgärder i linje med åtgärdsprogrammet är att den utökade finansieringen beviljas när den söks.

Om miljö kvalitetsnormen fortsätter att överskridas så innebär det:

- En negativ påverkan på människors hälsa (luftföroreningar beräknas orsaka 6700 förtida dödsfall i Sverige varje år enligt Naturvårdsverket).
- En ökad belastning på vården (hälsoeffekterna av luftföroreningar i Sverige beräknas kosta 168 miljarder kronor varje år enligt Naturvårdsverket).
- En risk för höga vitesbelopp utifrån EU-lagstiftningen om miljö kvalitetsnormer.
- En risk att byggande av bostäder behöver begränsas intill vägarna i Visby.
- Minskad attraktivitet för boende och turism.

Ärendebeskrivning

Enligt miljö kvalitetsnormen för partiklar (PM10) i utomhusluft är det inte tillåtet att dygnsmedelvärdet överstiger 50 µg/m³ under mer än 35 dygn per kalenderår.

Åtgärdsprogrammet för minskning av skadliga partiklar (PM10) i Visby togs fram 2019, eftersom mätningar visade att miljö kvalitetsnormen för PM10 i utomhusluft överskreds. Åtgärdsprogrammet innehåller en rad åtgärder som ska förbättra luftkvaliteten i Visby. Enligt regionfullmäktiges beslut om åtgärdsprogrammet, ska miljö- och byggnämnden (MBN) svara för programmets genomförande, inklusive nödvändig samordning och i samband med varje ordinarie årsredovisning återrapporera till regionfullmäktige hur arbetet fortlöper.

I praktiken är det tekniska nämnden (TN) som ansvarar för att utföra de flesta åtgärderna.

Uppföljning av åtgärder som ska utföras enligt åtgärdsprogrammet

Förbättra och utöka mätdata – MBN

- a) I vilken utsträckning har åtgärden genomförts:

Region Gotland är medlem i Östra Sveriges Luftvårdsförbund (ÖSLVF) sedan 2020. Vissa mätningar ingår i medlemskapet. En konsultfirma (SLB) är upphandlad av ÖSLVF och står för expertkunskap och mätningar. En ny mätare som ger resultat i realtid, sattes upp i slutet av 2020. I medlemskapet ingår en bakgrundsmätare som finns på taket ovanför entrén till vårdcentralen Korpen. Även den ger resultat i realtid.

- b) Vilka effekter bedöms åtgärden ha haft på luftföroreningshalterna:

Mätdata i realtid ger förutsättningar till mer noggranna analyser och jämförelser med trafikmängd, väder, väghållning m.m. för att identifiera orsaker till överskridanden.

- c) Vad är planen framåt:

Under 2024 fanns två extra mätare vid Region Gotlands vägar, för att få bättre mätdata. Trafikverket har haft en mätare vid Visbyleden under 2024. Den blir kvar även under 2025. Under 2025 blir det totalt 3 mätstationer i Visby (Norra Hansegatan, Visbyleden, samt bakgrundsmätaren). Mätstationen vid Norra Hansegatan ligger till grund för bedömningen om miljö kvalitetsnormen följs.

Inventering av vägbeläggning – TN

- a) I vilken utsträckning har åtgärden genomförts:

Inventeringen är färdig.

- b) Vilka effekter bedöms åtgärden ha haft på luftföroreningshalterna:

Inventeringen är viktig kunskap för arbetet med en mer hållfast vägbeläggning.

- c) Vad är planen framåt:

Att använda ett hårdare material vid ny vägbeläggning i Visby. Se kommande åtgärd om en mer hållfast vägbeläggning.

En mer hållfast vägbeläggning – TN

- a) I vilken utsträckning har åtgärden genomförts:

Sedan 2019 används inget kalkmaterial i översta slitlagret vid nyanläggning av asfalt. Planen är att fortsätta använda en hårdare slityta kontinuerligt vid ny vägbeläggning i hela Visby. Detta följer åtgärdsplanen.

- b) Vilka effekter bedöms åtgärden ha haft på luftföroreningshalterna:

En hårdare slityta på vägarna bedöms vara en viktig åtgärd som på sikt gör skillnad eftersom den hårdare ytan inte slits ned till partiklar lika fort.

- c) Vad är planen framåt:

Utbytet av vägbeläggning utförs i samband med Region Gotlands beläggningsprogram och det kommer ta många år innan det är helt slutfört.

Trafikräkning – TN

- a) I vilken utsträckning har åtgärden genomförts:

Det skulle behövas ny utrustning för att kunna göra rätt typer av permanent trafikräkning.

- b) Vilka effekter bedöms åtgärden ha haft på luftföroreningshalterna:

Trafikräkning kan användas för att se korrelationen mellan luftkvalitet och antal fordon, samt användas till analyser av trafikflöden i Visby.

- c) Vad är planen framåt:

Det finns ett behov av permanent utrustning för trafikräkning i Visby. I kommande åtgärdsprogram föreslås ett större fokus på trafikplanering och att minska antalet resor med bil genom Visby. Detta eftersom minskad biltrafik, och större andel gång, cykel och kollektivtrafik har flera fördelar för stadsutveckling och god livsmiljö. Om Region Gotland inte arbetar mer med trafikplanering så finns det sannolikt behov av dyra tekniska åtgärder för att nå miljö kvalitetsnormen för luft till 2030.

Räkning av dubbdäcksandel – TN

- a) I vilken utsträckning har åtgärden genomförts:

Dubbdäcksräkningar har utförts och visar på cirka 80-90 % dubbdäck i Visby.

- b) Vilka effekter bedöms åtgärden ha haft på luftföroreningshalterna:

Ingen direkt effekt, men är viktig kunskap eftersom en minskad andel dubbdäck i Visby skulle medföra en bättre luftkvalitet.

c) Vad är planen framåt:

Att MBN gör dubbdäcksräkningar årligen, samt att vi tar del av Trafikverkets dubbdäcksräkningar när de utförs.

Inventering av privata parkeringsplatser – MBN

a) I vilken utsträckning har åtgärden genomförts:

2022-2023 togs informationsmaterial fram till ägare av parkeringsplatser (om halkbekämpning, städning, m.m.). Kontakt togs med parkeringsägare närmast mätaren vid Norra Hansegatan.

b) Vilka effekter bedöms åtgärden ha haft på luftföroreningshalterna:

Det är positivt för luftkvaliteten om parkeringsytor har bra metoder för halkbekämpning och städning. Bedömningen är dock att väghållarna är de viktigaste aktörerna.

c) Vad är planen framåt:

Dialogmöte och fortsatt tillsyn av parkeringsägarnas egenkontroll.

Ändrad halkbekämpning, utbyte av kalkmaterial – TN

a) I vilken utsträckning har åtgärden genomförts:

Granitkross användes på alla Region Gotlands bilvägar, parkeringsytor och G/C-vägar i Visby under 2024. Detta är i linje med åtgärdsprogrammet.

b) Vilka effekter bedöms åtgärden ha haft på luftföroreningshalterna:

Luftmätningarna för 2024 visar att höga partikelnivåer förekommer även när granitkross används som halkbekämpning. Antalet överskridanden 2024 är färre än föregående år, vilket ger en indikation på att granitkross kan leda till färre antal partiklar än kalkkross. Andra fördelar med granitkross är att det är enklare att städa bort från gatan, samt går att återvinna för kommande säsong.

c) Vad är planen framåt:

Under 2025 kommer granitkross användas på alla Region Gotlands bilvägar och parkeringsytor i Visby. Planen är att sedan utvärdera om det leder till tillräckliga förbättringar för luftkvaliteten. För- och nackdelar kommer jämföras med andra alternativ, som att exempelvis halkbekämpa med CMA eller saltlake.

På G/C-vägarna undersöks en lösning med återvunnen sand, för att förebygga punkteringar.

Utökad städning (med nuvarande maskinpark) – TN

- a) I vilken utsträckning har åtgärden genomförts:

Gatorna städas oftare nu och med tidigare städning efter vintern jämfört med innan åtgärdsprogrammet började gälla.

- b) Vilka effekter bedöms åtgärden ha haft på luftföroreningshalterna:

Utökad och tidigare städning bedöms ha haft en viss positiv effekt på luftkvaliteten.

- c) Vad är planen framåt:

Planen för 2025 är att utföra städning så tidigt som möjligt efter vintern i hela Visby.

Sänkning av andelen dubbdäck – MBN

- a) I vilken utsträckning har åtgärden genomförts:

En enklare informationskampanj har genomförts årligen på hösten genom pressmeddelande och information på Region Gotlands hemsida. Dialog med däckåterförsäljare utfördes under hösten 2023.

- b) Vilka effekter bedöms åtgärden ha haft på luftföroreningshalterna:

Informationskampanjen gör att fler bilister får information om för- och nackdelar vid valet av vinterdäck. För att snabbare minska dubbdäcksandelen skulle Region Gotland behöva införa dubbdäcksförbud på någon gata.

- c) Vad är planen framåt:

Att fortsätta med informationskampanjerna. Se även den möjliga åtgärden dubbdäcksförbud längre ned.

Uppföljning av åtgärder enligt tabell 2 i åtgärdsprogrammet

Dammbindning och kompletterande städning – TN

- a) I vilken utsträckning har åtgärden genomförts:

En PM10-städmaskin som dammsuger gatan på små partiklar införskaffades 2021. Den kan användas till viss del och på vissa gator, dock inte alla gator med nuvarande medel och resurser. Under våren 2024 användes även städning med en större PM10-städmaskin vid genomfartslederna i Visby. Dammbindning har bara testats vid enstaka tillfällen.

- b) Vilka effekter bedöms åtgärden ha haft på luftföroreningshalterna:

I Stockholm har de slutat använda PM10-städmaskin eftersom de inte sett så stor effekt. Möjligen är effekten annorlunda på Gotland där det är mer kalkdamm.

c) Vad är planen framåt:

Entreprenör kommer att anlitas även våren 2025 för städning med PM10-maskin.

För dammbindning kommer en spridare som monteras på lastväxlare upphandlas för att möjliggöra dammbindning i Regionen Gotlands regi. Denna kommer att användas under torra perioder på våren. Teknikförvaltningen använder sig av miljökonsulter på avtal för att undersöka dammbindningens effekter på närmiljö samt vilka områden, typ av medel och mängder som bör användas.

Sänkt hastighet – TN

a) I vilken utsträckning har åtgärden genomförts:

Tekniska nämnden har beslutat om generell hastighetssänkning från 50 till 40 km/h i tätorten Visby. Omskytningen kommer att genomföras under hösten 2024.

b) Vilka effekter bedöms åtgärden ha haft på luftföroreningshalterna:

Sänkt hastighet bedöms ha stor effekt. Det medför att färre partiklar virvlar upp från varje passerande fordon, samt att genomfartstrafik blir mindre attraktivt vilket minskar trafikmängden och därmed uppkomsten av partiklar från vägslitage m.m.

c) Vad är planen framåt:

Att genomföra hastighetssänkningen. Nästa steg är att anpassa vägarna så att de uppfattas som vägar med lägre hastighet och i samband med det förbättra för gång och cykel.

Ändrad halkbekämpning med cma eller liknande preparat – TN

a) I vilken utsträckning har åtgärden genomförts:

Denna åtgärd har inte planerats för eller utförts än.

b) Vilka effekter bedöms åtgärden ha haft på luftföroreningshalterna:

Denna åtgärd har inte planerats för eller utförts än.

c) Vad är planen framåt:

Planen är att 2025 använda granitkross som halkbekämpning och därefter utvärdera vilken typ av halkbekämpning som ska finnas i åtgärdsprogrammet från 2026.

Dubbdäcksförbud – TN

a) I vilken utsträckning har åtgärden genomförts:

Denna åtgärd har inte planerats för eller utförts än.

- b) Vilka effekter bedöms åtgärden ha haft på luftföroreningshalterna:

Denna åtgärd har inte planerats för eller utförts än.

- c) Vad är planen framåt:

I dagsläget så har Tekniska Nämnden inte planerade dubbdäcksförbud, eftersom bedömningen är att alla bilister behöver kunna nå hela Visby av framkomlighet- och tillgänglighetsskäl. Dubbdäcksförbud kan vara en möjlig åtgärd framöver och är ett alternativ vid revideringen av åtgärdsprogrammet.

Resultat 2023-2024

Enligt miljökvalitetsnormen för partiklar (PM10) i utomhusluft är det inte tillåtet att *dygnsmedelvärdet* överstiger 50 µg/m³ under mer än 35 dygn per kalenderår.

- Antalet konstaterade överskridanden av dygnsmedelvärdet för PM10 i Visby under 2023 var 46 st.
- Antalet konstaterade överskridanden av dygnsmedelvärdet för PM10 i Visby under 2024 var (2024-08-28) minst 30st. Under några dagar i januari fungerade inte mätaren.

Bedömning

Region Gotland behöver säkerställa att tillräckliga satsningar utförs för att hamna inom miljökvalitetsnormen. För säsongen 2025 innebär det att fortsätta med de åtgärder som ska utföras enligt åtgärdsprogrammet, samt aktivera åtgärderna dammbindning och sänkt hastighet från åtgärdsprogrammets tabell 2.

Miljö- och byggnämnden får i uppdrag att samordna revideringen av åtgärdsprogrammet under 2025, i samarbete med Tekniska nämnden.

Beslutsunderlag

Tjänsteskrivelse: Rapportering av åtgärdsprogram PM10 för 2023-2024, daterad 2024-09-13
SLB-analys: Halter partiklar och kväveoxider i Visby, Sammanställning år 2023

Samhällsbyggnadsförvaltningen

Mattias Edsbagge
Avdelningschef

Lise Langseth
Förvaltningschef

Skickas till

Regionfullmäktige